

Odina NIZOMOVA,
Toshkent davlat transport universiteti tayanch doktoranti
E-mail: nizomovaodina96@gmail.com
Tel: 91 190 8100

TDTrU.f.f.d. prof. J.Ramatov taqrizi asosida

ANALYSIS OF ONTOLOGICAL ISSUES IN THE EPIC OF MAHABHORAT

Аннотация

This article discusses the creation of the great epic "Mahabhorat", which had a special place in the history, culture, and formation of the first buds of philosophy in Ancient India, and its importance in the life of the Indian people. In the epic "Mahabhorat" of the ancient Indian people, gives us valuable information about their views on knowledge, their emergence, the importance of epistemological views in the Mahabharata epic, their thinking.

Key words: Indian Philosophy, Mahabharata, Epistemology, Bhagavad Gita, Krishna, Time and Space, Man, Universe, Dharma, Thinking, Contemplation, Mind, Spirit.

АНАЛИЗ ОНТОЛОГИЧЕСКИХ ПРОБЛЕМ В ЭПОСЕ МАХАБХОРАТ

Аннотация

В данной статье рассматривается создание великого эпоса «Махабхорат», имевшего особое место в истории, культуре и формировании первых зародышей философии Древней Индии, и его значение в жизни индийского народа. В эпосе «Махабхорат» древнего индийского народа дает нам ценную информацию об их взглядах на знание, их возникновении, значениях гносеологических взглядов в эпосе Махабхараты, их мышлении.

Ключевые слова: Индийская философия, Махабхарата, эпистемология, Бхагавадгита, Кришна, Время и пространство, Человек, Вселенная, Дхарма, Мышление, Созерцание, Сознание, Душа.

MAHABXORAT DOSTONIDAGI ONTOLOGIK MASALALAR TAHLILI

Анотация

Ushbu maqolada Qadimgi Hindistonda falsafaning ilk kurtaklari shakllanishi, madaniyati, tarixida alohida o'rin tutgan buyuk epos "Mahabxorat" dostoning yaratilishi, uning hind xalqi hayotidagi ahamiyati haqida fikr yuritiladi. "Mahabxorat" dostonida qadimgi hind xalqining, bilish haqidagi qarashlari, ularning vujudga kelishi, Mahabxorat dostonida gnoselogik qarashlarning ahamiyati, ularning fikrlashi, tafakkuri haqida bizga qimmatli ma'lumotlar beradi.

Kalit so'zlar: Hindiston falsafasi, "Mahabxorat" dostoni, Gnoselogiya, "Bhagavadgita", Krishna, Vaqt va makon, Inson, Olam, koinot, Dharma, Fikrlash, Tafakkur, Ong, Ruh.

Kirish. Borliq haqidagi ilk tasavvurlar insoniyatning miloddan avvalgi nech ming yillik tarixiga borib taqaladi. Qadimgi hind xalqlarining madaniyati, falsafiy qarashlari haqida ma'lumot beradigan doston "Mahabxorat" da ham borliq haqidagi insonlarning qarashlari bayon etilgan.

Qadimgi Hind xalqi tafakkurida borliq Brahma evolyutsiyasi sifatida ko'riladi. Brahmaning ishlab chiqarish energiyasi haqidagi xuddi shunday g'oya boshqa shakllarda ham uchraydi. Shuningdek, Brahma xudosi barcha tirik mavjudotlarning tanasini tashkil etuvchi oltin tuxumdan sakrab, Brahmandan yaratilgan degan fikrga egamiz. Kosmik tuxum g'oyasi mavjud bo'lib qolmoqda. Inson o'limdan keyin unutilmasligini his qiladi. U xudolarning irodasi bilan, koinotning irodasi bilan, butun hayotning irodasi bilan – o'zining mujassamlashgan dunyolari bo'yab kezishni davom etayotganini his qiladi, asosiy narsada o'zgarmasdan (hamma narsani tushunishga qodir).

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili. "Mahabxorat" - qadimgi Hindistonning ikkita asosiy sanskrit dostonlaridan biri 74 mingdan ortiq misralar, shuningdek, uzoq nasriy parchalar yoki jami 1,8 million so'zdan iborat bo'lib, bu dunyodagi eng uzun epik she'r ("Iliada" va "Odisseya" ning taxminan 10 barobar kattaligi) edi. "Mahabxorat" (महाभारत) nomi "Bharata sulolasining buyuk ertagi" deb tarjima qilinishi mumkin. "An'anaga ko'ra "Mahabxorat" Rishi Vyasaga tegishli. O'zining ulkan uzunligi tufayli olimlar uning tarixiy o'sishi va kompozitsion qatlamlarini yechishga urinib ko'rganlari uzoq tarixga ega. Oxirgi shakliga, milodiy III-V asrlarda qurilgan, uning markaziy asosi miloddan avvalgi 500 yilgacha bo'lgan deb taxmin qilinadi".

Qadimgi hind olimlari "Mahabxorat" urushi xronologiyasini Yunon mifologiyasining xronologiyasida bilan taqqoslagan, V asr matematik Aryabhatta Kurukshetra (कुरुक्षेत्र) jangi uchun taxminiy sanani hisoblab chiqqan. Arxeoastronomiya yordamida "Mahabxorat" voqealarini sanasini aniqlashga qaratilgan munozarali va bahsli urinishlar oltinchi ming yillikda bo'lib o'tgan deb qaraladi.

Yana ba'zi olimlarning fikricha, "Mahabxorat" da tasvirlangan Quyosh va Oy tutilishini o'rganish uning eramizdan avvalgi 31-asrda yaratilganligini ko'rsatadi. Holbuki, hozirgi tadqiqotchilarning fikriga ko'ra, uning tarkibi miloddan avvalgi 1400 yilga to'g'ri keladi. So'nggi tadqiqotlarga ko'ra, Britaniyada ishlaydigan yadroviiy tibbiyot shifokori, doktor Manish Pandit "Mahabxorat" da tasvirlangan 150 astronomik hodisa kontekstida "Mahabxorat" urushi miloddan avvalgi 3067 yil 22 noyabrda bo'lib o'tganini aytdi. O'sha paytda Krishna 55-56 yoshda edi. "Mahabxorat" bundan bir necha oy o'tgach yaratilgan deb ishoniladi.

"Puralarga ko'ra, "Mahabxorat" urushi paytida Parikshitning tug'ilishi va qiroi Mahapadma Nandaning taxtga o'tirishi o'rtasida 1015 yoki 1500 yil vaqt oralig'i mavjud. Epikada hindlarning ko'plab diniy va dunyoviy asarlarida mashhur bo'lgan "ertak ichidagi ertak" voqeasi ishlatilgan. Uni qiroi Janamejayaga Vyashaning shogirdi Vaishampayana o'qiydi".

"Mahabxorat" yoki "Bharata avlodlari jangnomasi" qadimgi hindlarning ulkan eposidir. Bundan uch ming yillar ilgari yaratilgan "Mahabxorat" adabiyotining ajoyib yodgorligigina bo'lib qolmay, qadimgi Hindiston xalqlari hayoti, urf - odatlari, xulqlari, etik va estetik qarashlarining o'ziga xos

ensiklopediyasidir. Biz bu “Mahabxorat” dostonidan faqatgina xalqlarning tarixi, madaniyatining emas, balki qadimgi hind dinlarning tarixini ham bilib olamiz.

Tadqiqot metodologiyasi. Tadqiqot jarayonida tarixiylik va mantiqiylik tamoyillariga muvofiq, Qadimgi Hindiston xalqlari falsafasiy va ijtimoiy qarashlari tahlil qilinadi. Magistrlik dissertatsiyasi ishida tarixiylik, mantiqiylik, ob'yektivlik, tizimlilik, qiyosiy-komparativistik va tanqidiy-qiyosiy, germeneytik ilmiy bilish usullari va tamoyillaridan foydalanildi.

Tahlil va natijalar. “Mahabxorat” dagi borliq haqidagi qarashlarga to'xtaladigan bo'lsak, dostonida hind xalqining borliq haqidagi qarashlari ochib berilgan. “Dharma - qonun, abadiy ruh, adolat. “Mahabxorat” dagi ontologik qarashlar aynan shu haqiqatga asoslanadi. Borliq shu dharma atrofida aylanadi. Dharma (qonun, abadiy ruh, olamning tuzilishi, uning birligi).

Dharma o'z-o'zidan erkindir. Uning uchun qonun yo'q. Uning o'zi “umumiy qonun”, “universal mohiyat”dir. U “eng yuqori”, “buzilmas”, “bu olam yoyilgan”. Uning sifatleri abadiy, cheksizdir. Dharma ongga ko'rinadigan dunyodan boshqa narsadir. Dharma hech narsa bilan shartlanmaydi (va birinchi navbatda ong o'tkinchi deb belgilaydigan narsa bilan). Ko'rib turganimizdek, hind xalqining ontologik qarashlari markazida Braxma, borliqning harakat tayanchi dharma turadi. U borliqda abadiy va cheksiz va erkin holda bo'ladi. U ruh kabi o'lmazdir.

Dharma butun borliqni mujassam etadi. Albatta u insonlar taqdiriga daxldor bo'ladi. Insonlar taqdir shunchaki hodisa emas, balki dharmaning bir mujassamlashgan qismi sifatida qaraladi. Inson taqdirini o'zgartira olmaydi. Taqdir insonni harakatlantiradi u hamma narsaga qodir. Chunki uni dharma boshqaradi. Inson taqdiri hamma narsaga qodir va mukammal, taqdir adashishi mumkin emas, taqdirida haqiqat yashirin bo'ladi. Malika Gandhari ko'r shohga Dhishtrga turmushga chiqayotganida uning ko'rigini bilmas edi, bilgandan keyin ham bu qaroridan voz kechmadi, chunki bu uning taqdiriga yozilganiga ishonardi.

“Mahabxorat” da borliq haqidagi qarashlarida dunyoning boshi ham, oxiri ham yo'q, u abadiy hamda cheksizdir. Lekin bu borliqning markazi hamda uning paydo bo'lishi va yo'q bo'lishini dharma belgilab turadi. Dunyo siklik jarayonni boshidan kechiradi, yana yaraladi, yuksaladi, yana parchalanadi, bu jarayon uzluksiz davom etadi. “Mahabxorat” da borliq bu yaratilish kuchi va yo'q qilish kuchi mavjud bo'lgan dunyodir. Bu hind afsonasining ma'naviy va moddiy makonning yana bir muhim ontologik xarakteristikasidir. Dunyoning yaratilishida xudolar yaratuvchi sifatida tavsiflanadi. Ya'ni borliqni Brahma yaratganiga ishonishadi. Xudolar yaratish kuchi sifatida dunyodagi jonzotlarni yaratishsa, Jin Rakshasalar dunyoni yo'q qilishga harakat qilishadi. Dunyo bu harakat. Harakat ham tafakkur singari dunyo uchun zarurdir. Bu dunyo taqdir va inson say-harakatlariga bog'liqligini asar qahramonlari aytib o'tishadi. Qachonki inson o'z hayotiga aralashsa, keyin butun koinotni o'zgartiradi. Savitri turmush o'rtog'ini o'lim xudosi Yamadan tortib oladi. Koinot inson ma'naviyati o'zgarishi bilan o'zgaradi.

Dunyoning umumiy ontologiyasi sifatida aylanish - karmadir. Odam bu aylanishda insonning ishtirokini talab etadi. Dunyo samsara - mavjudlik, tug'ilish va o'limning cheksiz zanjiridir. Har bir narsa va hamma narsa o'z mavjudligi (uning karmasi) orqali o'tadi, hamma narsa uni o'ziga singdiruvchi aylanishga ergashib, ma'lum bir vaqtda yashaydi. Vaqt hamma narsaga qodir: unda nimadir tug'iladi va unda - o'z irodasi bilan - o'ladi. “Bu g'ildirak samsara dunyoda abadiy aylanadi, uning na boshlanishi va na oxiri bor, bu esa mavjud bo'lgan hamma narsani yo'q qiladi”. “Vaqt barcha mavjudotlarni yo'q qiladi va ularni qaytadan yaratadi”. Demak, bir butun unyo, hamma narsa mavjud umumiy qonunga muvofiq butun harakat qiladi. Dunyoni vaqt harakatlantirar ekan, nimanidir yaratadi va nimanidir yo'q qiladi.

Bu jarayon uzluksiz ravishda davom etib, aylanma harakat karmani tashkil etadi. Tug'ilish va o'lim zanjiri hind xalqining dunyo qarashida bu bir jazo kabi. Agar bu karma o'lim va yana qayta tug'ilish aylanma harakatdan chiqib ketgan shaxs oliy maqsad nirvanaga yetishadi. U karmadan ozod bo'ladi. “Mahabxorat” asarida qayta tug'ilish hodisasi Bhishmaning qaroridan norozi bo'lgan malika undan o'ch olish uchun 25yildan keyin qayta tug'ilishini ko'rishimiz mumkin.

“Mahabxorat” olami - bu dharma dunyosi yoki haqiqatning uch karra vahiy olamidir. Dharma (ruh, qonun, adolat) yagona haqiqiydir. Unga nisbatan boshqa hech narsa yo'q. U hamma narsaning va hamma narsaning asosi sifatida, yaxshi va yomon ishlarning mukofoti sifatida, olamlarning paydo bo'lishi va ularning halokati sifatida mavjud (haqiqat uchligi). Bu boshqa hamma narsa kabi arvoh emas. Bu ontologikdir: u borliqga ega, u xudolar va odamlarning ishlarida ham, vaqt va taqdirda ham o'zini namoyon qiladi. Bu na boshlanishi, na oxiri bo'lib, dunyoda mavjud bo'lgan hamma narsani yaratadi va yo'q qiladi. U hech kimga va hech narsaga bo'ysunmaydi. U bu dunyodadir. U hamma narsaning o'rtasida. Hamma narsa uning atrofida aylanadi (“Mahabxorat” olamni belgilab, universal g'ildirak tasvirini nazarda tutadi). Hamma narsa undan kelib chiqadi va hamma narsa o'z vaqtida u tomonidan yo'q qilinadi. Xuddi yaratilish yo'q bo'lish uchun bitta qadamdir. Yaratiladi vaqt o'tib yo'q bo'ladi, va yana vaqt o'tib yaratiladi. Bu jarayon uzluksiz davom etadi.

Xulosa va takliflar. Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, “Mahabxorat” eposidagi borliq haqidagi qarashlarining ham, bilish haqidagi falsafiy qarashlarining ham markazida Xudo Brahma, va uni boshqaruvchi qonun, harakatlantiruvchi tayanchi esa dharmadir. Borliq cheksiz va abadiy, vaqt uni doimiy harakatda saqlaydi. Yaratiladi va yo'q qilinadi. Bu aylanma harakat doimiy karmani yuzaga keltiradi. Dunyo dharma orqali insonlarni boshqaradi. Lekin bunda insonlar ham bu doimiy aylanishni vujudga keltiruvchi omildir.

Insonning harakatlari tufayli borliq yomonlik yoki yaxshilik bilan, taraqqiyot yoki vayronaga aylanishi mumkin. Insonlar dunyo uchun emas, dunyolar inson uchundir, insonlar aylanma harakat karmani boshdan kechirar ekan, bir dunyo yo'q bo'lsa, yana boshqa dunyolar paydo bo'laveradi. Qachonki insonlar bu karmadan halos bo'lsa, dunyolar ham to'xtaydi, insonlar uchun dunyo ahamiyatini yo'qotadi. “Mahabxorat” da kelajakdagi hayot haqida aniq fikr yo'q. Xudolarning yo'li ajdodlar yo'lidan farq qiladi va jahannamning uchinchi joyiga ruxsat beriladi. Boqiylik “shoh kabi shon-sharafda yashash” degani emas. Bu osmonda abadiy baxt, u yerda ochlik yoki chanqoqlik, o'lim va qarilik azoblari yo'q. Jangchiga “Indra jannatidagi baxt” va'da qilingan. Yulduzlar ketgan donishmandlarning ruhi sifatida ko'riladi. Arjuna ularni jangda o'ldirilgan buyuk qahramonlar, deb biladi. Biroq, eng yuqori maqsad Xudo bilan birlashish deb e'lon qilinadi. Shuningdek, ular Sankhya nazariyasiga murojaat qilib, ruh tabiatdan farqini anglab yetgach, empirik mavjudotdan xalos bo'ladi. Kelajakning ikkinchi nomi jangu - jadal. Ko'ngilda orzu bo'lsayu, lekin u amalga oshmasa, yurak faqat oldinga qarab talpinadi. Kelajakda nimalar qilish kerakligini tassavur qila boshlaydi. Biroq hayot, na o'tmishda bor, na kelajakda. Hayot hozir mavjud. Binobarin hozirdagi his tuyg'ularimiz hayotdagi his tuyg'ularimizdir. Shunday deymizu, oddiy bir haqiqatni anglay olmaymiz. O'tib ketgan voqealarni eslab huzurlanishga chuqur kirishib ketamiz. Yoki kelajak uchun turli rejalar tuzishdan bo'shamaymiz. O'rtada hayot shuvillab o'tib ketadi. Yana bir haqiqat shundan iboratki, biz kelajakni na ko'zimiz bilan ko'ra olamiz, na kelajakni yarata olamiz. Faqat sabr toqat va ochiq chehra bilan uni kutib olamiz. Mahabxorat”dagi Kirishnaning ajoyib so'zlaridan ma'lumki, asardagi kelajak va o'tmish tushunchasini yo'qqa chiqaradi.

ADABIYOTLAR

1. Василькова Я.В. и Невелева С.Л. Махабхарата. Книга Третья. Лесная (Араньякапарва) / Пер. с санскр., предисл. и коммент. – Москва: Гл. ред. вост. лит. изд-ва, Наука, 1987. – 799 с.
2. Гагаев А.А., Гагаев П.А. Русская цивилизация и фольклор. Мир сказки. – Москва: РИОР, 2014. – 201 с.
3. Кальянов В.И., Баранников А.П. Махабхарата. Книга Первая.
4. Адипарва / Пер. с санскр. и ком-мент. – Москва: Академия наук СССР, 1950. – 738 с.
5. Липкин С., Потапова В.А. Махабхарата. Рамайна / Пер. с санскр. – М.: Художественная литература, 1974. – 605 с.

-
6. Грищенко Р.В., Смирнов Б.Л. Мифы древней Индии. Бхагавадгита. – СПб.: Кристалл, 2000. – 510 с.